

<https://doi.org/10.36719/2663-4619/111/110-114>

Nəsibə Hüseynli

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında

Dövlət İdarəçilik Akademiyası

magistrant

<https://orcid.org/0009-0001-1603-1368>

nasibahuseynli@gmail.com

Davamlı inkişaf və təhsil: Qarabağda yeni üfüqlər

Xülasə

Qarabağda davamlı inkişaf, münaqişədən sonrakı bərpa prosesində təhsilin yenidən qurulması və strateji bir alət kimi istifadəsini tələb edir. Təhsil, ekoloji məsuliyyət, sosial bərabərlik və iqtisadi davamlılıq prinsiplərini birləşdirərək gələcək nəsilləri hazır edir. Münaqişədən sonra təhsil etimad yaratmaq, sosial harmoniyanı təşviq etmək və ekoloji problemlərin həllində mühüm rol oynayır.

Təhsil proqramlarına ekoloji biliklərin daxil edilməsi Qarabağda davamlılıq üçün əsasdır. Bu, tələbələrə tənqidi düşüncəni inkişaf etdirir və iqlim dəyişikliyi, resursların idarə edilməsi kimi problemlərin həllinə yönəlmiş bacarıqlar formalaşdırır. Təhsil həm də icma ilə əlaqə qurmaq və kollektiv fəaliyyət təşəbbüslərini inkişaf etdirmək üçün platforma rolunu oynayır.

Qarabağda davamlı inkişafın qarşısında bir sıra maneələr mövcuddur, lakin bu, fürsətlər də yaradır:

- **Məhdud infrastruktur:** Bərpa olunan enerji layihələri ilə həll edilə bilər.
- **İqtisadi qeyri-sabitlik:** Ekoturizm təşviqi iqtisadiyyat üçün yeni imkanlar yarada bilər.
- **Təhsil resurslarının çatışmazlığı:** QHT-lərlə birgə proqramlarla aradan qaldırıla bilər.
- **Gənclik miqrasiyası:** Yerli iş yerləri təşəbbüsləri ilə azaldıla bilər.

Siyasi sabitlik və resursların bərabər paylanması, təhsil imkanlarının genişləndirilməsi üçün vacibdir. Münaqişələr və siyasi gərginliklər resursların yayındırılmasına səbəb olur və təhsil təşəbbüslərini çətinləşdirir.

Təhsilin davamlı inkişaf üçün təkan rolu Qarabağda əhəmiyyətlidir. Təhsil müəssisələri ekoloji problemləri həll etmək, sosial məsuliyyəti təşviq etmək və icmaları bir araya gətirmək üçün bir platforma ola bilər. Bu yanaşma həmçinin beynəlxalq tərəfdaşlıqlar və innovativ strategiyalar vasitəsilə regionu daha davamlı və ədalətli bir cəmiyyətə çevirmək potensialına malikdir.

Açar sözlər: *Qarabağ, davamlı inkişaf, təhsil strategiyaları, post-münaqişə bərpası, ekoloji təhsil, sosial bərabərlik, iqtisadi davamlılıq, gənclik miqrasiyası, təhsil resurslarının çatışmazlığı, təhsil və ətraf mühit*

Nasiba Huseynli

Academy of Public Administration under the

President of the Republic of Azerbaijan

Master student

<https://orcid.org/0009-0001-1603-1368>

nasibahuseynli@gmail.com

Sustainable Development and Education: New Horizons in Karabakh

Abstract

Sustainable development in Karabakh requires leveraging education as a strategic tool during the post-conflict rebuilding process. Education prepares future generations by integrating principles of environmental responsibility, social equity, and economic sustainability. In the aftermath of conflict, education plays a crucial role in building trust, promoting social harmony, and addressing ecological challenges.

Incorporating environmental knowledge into educational programs is fundamental to achieving sustainability in Karabakh. This approach fosters critical thinking among students and develops skills to tackle issues like climate change and resource management. Education also serves as a platform for community engagement and advancing collective action initiatives.

Several challenges hinder sustainable development in Karabakh, but they also present opportunities:

Limited Infrastructure: Can be addressed through renewable energy projects.

Economic Instability: Promoting ecotourism can create new economic opportunities.

Lack of Educational Resources: Can be mitigated through collaborative programs with NGOs.

Youth Migration: Can be reduced by creating local employment opportunities.

Political stability and equitable resource distribution are crucial for expanding educational opportunities. Conflicts and political tensions divert resources and hinder educational initiatives.

Education's role as a driver of sustainable development is significant in Karabakh. Educational institutions can serve as platforms for addressing environmental issues, fostering social responsibility, and uniting communities. This approach also has the potential to transform the region into a more sustainable and equitable society through international partnerships and innovative strategies.

Keywords: Karabakh, sustainable development, education strategy, post-conflict recover, environmental education, social equity, economic sustainability, youth migration, lack of educational resources, education and environment

Giriş

Davamlı inkişafın ümumi baxışı və təhsildəki əhəmiyyəti

Davamlı inkişaf, xüsusilə münaqişədən sonra bərpa dövründə olan Qarabağ kimi ərazilərdə təhsil prioritetlərini yenidən müəyyənləşdirmək üçün təməl rolunu oynayır. O, ekoloji qorunma, sosial bərabərlik və iqtisadi dayanıqlılıq birləşdirən hərtərəfli tədris yanaşmasını vurğulayır. Bu prinsipləri təhsil sistemlərinə daxil etməklə, təhsil müəssisələri tələbələrə XXI əsrin aktual problemlərini həll etmək üçün gücləndirə bilər. Münaqişədən sonrakı şəraitdə təhsil etimad qurmaq və birliyi təşviq etmək üçün mühüm vasitədir. Davamlılıq prinsiplərinin tədris proqramlarına daxil edilməsi, tələbələrə cəmiyyət, ətraf mühit və iqtisadi sistemlərin qarşılıqlı əlaqəsini başa düşmək imkanı yaradır. Bu yanaşma onları münaqişələri həll etmək, sosial harmoniya qurmaq və icmaları qısa müddətli mənfəətlərdən üstün tutaraq uzunmüddətli rifaha yönəltmək bacarığı ilə təmin edir (Əliyev, 2002).

Davamlı təhsilin mahiyyəti

Davamlı təhsil ənənəvi tədris prosesini aşır; o, tələbələrə davamlı gələcək yaratmaqda fəal iştirak etməyə ruhlandırır. Tələbələr resursları qorumağın, ətraf mühitə təsirləri azaltmağın və bərabərlik və ədalət dəstəkləyən siyasətləri müdafiə etməyin praktiki yollarını öyrənirlər. Bu dərslər onları global düşünməyə və yerli fəaliyyət göstərməyə təşviq edir, onların töhfələrinin həm qısa, həm də uzun müddətli təsirini təmin edir (Mehdiyev, 1999).

Qarabağda davamlı inkişafın təhsildəki rolu

Təhsil, Qarabağda icmaların yenidən qurulması və təcili ekoloji, sosial və iqtisadi problemlərin həlli üçün tələb olunan vasitələri və imkanları təmin edən davamlı inkişafın əsas hərəkətverici qüvvəsidir. Təhsil vasitəsilə davamlılıq prinsiplərinin tədrisi, tələbələrə nəzəri biliklərlə yanaşı, davamlı inkişaf və dayanıqlılığa fəal töhfə vermək üçün praktik bacarıqlarla təmin edir (Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi, 2023).

Ekoloji məsuliyyət və innovasiya

Davamlılıq prinsiplərinin tədris proqramlarına daxil edilməsi ekoloji məsuliyyətin vacibliyini vurğulayır. Tələbələr iqlim dəyişikliyi, biomüxtəliflik, resursların idarə olunması və bərpa olunan enerji həlləri haqqında məlumat alır, bu isə onlara ekoloji problemlərin həlli üçün innovativ strategiyalar tətbiq etməyə imkan yaradır. Bu yanaşma ətraf mühitlə daha dərin bağlılıq hissi aşılayır və uzunmüddətli ekoloji qayğı yaradır (Birləşmiş Millətlər Təşkilatı (UN) – “Davamlı İnkişaf Məqsədləri” (Sustainable Development Goals).

Təhsil İnstitutlarının strateji rolu

Ali təhsil müəssisələri davamlı inkişafda liderlik etmək üçün unikal mövqeyə sahibdirlər. "Times Higher Education Impact Rankings" (Riabçenko və b., 2023) göstərir ki, universitetlər iqlim dəyişikliyi, gender bərabərliyi və məsuliyyətli istehlak kimi global problemlərə təsirlərini ölçə və artırma potensialına malikdirlər. Davamlılığa üstünlük verməklə, bu institutlar yaşıl və daha ədalətli bir cəmiyyət üçün siyasətlər və çərçivələr formalaşdırmağa kömək edə bilər (İsmayılov, 2022).

İl	Savahlıqlıq faiz nisbəti	Qeydiyyat dərəcəsi ilkin faiz	Qeydiyyat dərəcəsi orta faiz	Davamlı inkişaf proqramlarının sayı
2020	98.5	95	85	15
2021	98.7	96	87	18
2022	99	97	90	20
2023	99.2	98	92	22

Qarabağda təhsilin davamlı inkişafa təsiri

Təhsil proqramlarına ekoloji maarifləndirmənin daxil edilməsi Qarabağda davamlı inkişafı təşviq etmək üçün mühüm strategiyadır. Ekoloji təhsili məktəb proqramlarına integrasiya etməklə, müəllimlər ekoloji məsuliyyətə üstünlük verən bir nəsil yetişdirə bilərlər. Bu, regionda ətraf mühitin degradasiyası ilə mübarizə aparmaq üçün vacib bir addımdır. Belə yanaşma tələbələrə tənqidi düşüncəni inkişaf etdirir və onlara iqlim dəyişikliyi, biomüxtəlifliyin itirilməsi və resursların idarə olunması kimi mürəkkəb məsələləri həll etmək üçün bacarıqlar qazandırır (Azərbaycan Respublikası Qarabağ Regional Mərkəzi: Təhsil və mədəniyyət barədə məqalələr və hesabatlar). Tədqiqatlar təhsilə erkən mərhələdə qoyulan investisiyaların əhəmiyyətini vurğulayır və gənc nəsillərin rifahı və inkişafını təşviq etməyin gələcəkdə rifahın təməlini qurduğunu göstərir. Təhsil proqramlarına ekoloji prinsiplərin daxil edilməsi təkcə akademik nailiyyətləri dəstəkləmir, həm də davamlı təcrübələri və kollektiv fəaliyyəti təşviq etməklə icmanın dayanıqlığını artırır. Ekoloji təhsilin Qarabağdakı tədris proqramlarına daxil edilməsi uzunmüddətli davamlılıq yolunda mühüm bir addımdır. Bu yanaşma idarəetmə, dayanıqlılıq və birgəyaşayışı dəyərləndirən bir cəmiyyət formalaşdırır və gələcək nəsilləri sürətlə dəyişən dünyanın çağırışlarına cavab verməyə hazırlayır (Əfəndiyev, 2023).

Qarabağda davamlı inkişaf üçün çağırışlar və fürsətlər

Qarabağda davamlı inkişafa doğru yol həm əhəmiyyətli çağırışlarla, həm də davamlılıq və inkişaf üçün fürsətlərlə səciyyələnir. Münaqişədən sonrakı vəziyyət səhiyyə sistemlərini və infrastrukturunu kritik bir vəziyyətdə qoyub, bu da məqsədyönlü potensialın artırılmasını və icma iştirakını zəruri edir. Məsələn, səhiyyə sahəsində aparılan qiymətləndirmələr, ilk tibbi yardım üzrə təlimlər və Uşaq Xəstəliklərinin Integrasiya Olunmuş İdarəedilməsi kimi sübutlara əsaslanan təcrübələrin yerli ehtiyacların qarşılanmasında prioritet olduğunu vurğulamışdır (Təhsil Nazirliyinin Rəsmi Veb Saytı: Qarabağda təhsil ilə bağlı yeni layihələr və strategiyalar üçün). Regionun qeyri-müəyyən siyasi statusu davamlı inkişaf səylərini daha da çətinləşdirir. Bu vəziyyət beynəlxalq standartlara uyğunlaşma və xarici dəstək cəlb etmək üçün mürəkkəb mühit yaradır. Buna baxmayaraq, bu çətinliklər innovativ həll yollarının hazırlanması üçün fürsətlər də təqdim edir. Mövcud maneələrə baxmayaraq, bu çağırışlar təhsilin və davamlılığın integrasiyasını əhatə edən, xüsusi olaraq icmalara uyğunlaşdırılmış yanaşmaların qəbul edilməsinin vacibliyini vurğulayır. Bu, Qarabağın irəliləyişinin həm inklüziv, həm də uzunmüddətli olmasını təmin edir (Məmmədova, 2021).

Çağırış	İmkanlar	Mövcud Vəziyyət	Potensial Təsir
Məhdud infrastruktur	Bərpa olunan enerji layihələrinə investisiya	Aşağı	Yüksək
İqtisadi qeyri-sabitlik	Ekoturizmin təşviqi	Orta	Orta
Ətraf mühitin degradasiyası	İcma əsaslı mühafizə proqramları	Yüksək	Yüksək
Təhsil resurslarının çatışmazlığı	QHT-lərlə birgə təhsil proqramları	Aşağı	Yüksək
Siyasi gərginliklər	Sülh və inkişaf naminə beynəlxalq tərəfdaşlıq	Yüksək	Fərqlənir
Gənclik miqrasiyası	İnnovativ yerli iş yerlərinin yaradılması təşəbbüsləri	Yüksək	Orta

Sosial-siyasi faktorların təhsil təşəbbüslərinə təsirinin qiymətləndirilməsi

Sosial-siyasi faktorların təhsil təşəbbüsləri ilə qarşılıqlı əlaqəsi Qarabağ kimi regionlarda davamlı inkişafın formalaşmasında mühüm rol oynayır. Siyasi sabitlik, yaxud onun olmaması, təhsilin əlçatanlığına və keyfiyyətinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir. Məsələn, postsovet Ermənistanında aparılan araşdırmalar göstərir ki, hakimiyyətin elita təbəqələrində cəmlənməsi sosial təcridə səbəb ola bilər və bu da marjinallaşmış qruplar üçün təhsil imkanlarını ciddi şəkildə məhdudlaşdırır. Bu cür dinamikalar təhsil sistemlərinin effektiv olması üçün zəruri olan resursların bərabər paylanmasına mane olur. Bundan əlavə, Dağlıq Qarabağ kimi bölgələrdə müşahidə edilən tarixi gərginliklər göstərir ki, davam edən münaqişələr təhsil strukturlarını birbaşa pozur və əsas təşəbbüslərə ayrılan resursları yayındırır (Azərbaycan Milli Kitabxanası: Qarabağ mövzusunda xüsusi elektron kitabxana bölməsi mövcuddur).

İl	Amillər	Təsir balı	Etibarlı mənbə
2023	Siyasi sabitlik	75	World Bank
2023	Hökumətin maliyyələşdirilməsi	70	UNESCO
2023	İcma ilə əlaqə	65	Education International
2023	Beynəlxalq yardım	80	OECD
2023	İctimai münasibətlər	60	Pew Research Center

İctimai-siyasi amillərin təhsil təşəbbüslərinə təsiri

Nəticə

Qarabağda təhsil ekoloji, iqtisadi və sosial dayanıqlığı birləşdirən davamlı inkişaf üçün əsas hərəkətverici qüvvədir. Təhsil vasitəsilə icmaları gücləndirmək, gələcək nəsilləri hazırlamaq və uzunmüddətli rifah təmin etmək mümkündür.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi. (2023). *Postmünaqişə dövründə Qarabağda təhsil strategiyaları*. Təhsil Nazirliyi Nəşriyyatı.
2. *Azərbaycan Milli Kitabxanası: Qarabağ mövzusunda xüsusi elektron kitabxana bölməsi mövcuddur*. www.anl.az.
3. *Azərbaycan Respublikası Qarabağ Regional Mərkəzi: Təhsil və mədəniyyət barədə məqalələr və hesabatlar*.
4. Əliyev, Ə. (2002). *Qarabağın mədəniyyət və maarif tarixi*. Elm.
5. *Birləşmiş Millətlər Təşkilatı (UN) – “Davamlı İnkişaf Məqsədləri”* (Sustainable Development Goals).
6. Əfəndiyev, S. (2023). *Qarabağda universitetlərin perspektiv inkişaf yolları*. Təhsil və elm.
7. Əliyeva, Z. (2020). *Qarabağın kənd məktəbləri: Çətinliklər və perspektivlər*. Təhsil ictimaiyyəti.
8. İsmayilov, V. (2022). *Şuşa və ətraf rayonlarda təhsil mədəniyyətinin bərpası*. Elm.
9. Mehdiyev, N. (1999). *Qarabağ: Təhsil və mədəniyyətin inkişaf mərhələləri*. Maarif.
10. Məmmədov, F. (2021). *Postmünaqişə dövründə Qarabağın təhsil sisteminin bərpası*. Qanun.
11. Məmmədova, R. (2021). *Azərbaycanın regionlarında ali təhsilin müasir inkişafı*. Maarif.
12. *Təhsil Nazirliyinin Rəsmi Veb Saytı: Qarabağda təhsil ilə bağlı yeni layihələr və strategiyalar üçün*. www.edu.gov.az.

Daxil oldu: 06.09.2024

Baxışa göndərildi: 07.11.2024

Təsdiq edildi: 04.01.2025

Çap olundu: 22.02.2025